

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

КУЛТУРНО-СПОЛОЧЕНЬСКИЙ МІСЯЧНИК РУСИНІВ СР

р. XXII • ч. 9 • 28. септембра 2012

<http://www.rusynacademy.sk>

Смутнославный рекорд...

19. септембра 2012 нашы русиньски обчаньски здружіння: Русин і Народны новинки, як і Академія русиньской культуры в СР (АРКвСР) дістали штатну дотацію з програму Культура народностных меншын 2012 Уряду влады СР на выдавання періодичной пресы! Далши наши тогорічны проекты до днешнёго дня не дістали нияку штатну дотацію од Уряду влады СР ці Міністерства школства, науки, баданя і шпорту СР – то є смутнославный рекорд у придліеваню дотацій на Словенську!!! Роблю у сфері выдавання русиньской періодичной, неперіодичной пресы і учебників, в русиньском русі уж 21 років, але таке дашто ём іщи не зажыв!!!

Было написано множество писем, были зреализованы десятки телефонатів, але од штатом плаченых компетентных робітників съме ся не добили ани того, жебы нам знали повісти, у кого суть контракты на даны проекты і яка моментално є їх судьба?! Подля мене, панує на компетентных місцях хаос: ліва рука не знать, што робить права. Але нашто бы съме ся понагляли мы штатны урядники, ведь мы дістаеме регулярну міду, а што нам по тім, же редакторы, народностны активісты і їх організації не мають нарок на міду за свою роботу – а то уж од року 1995. Плат не дістаеме, не дістаеме фінансії на многи річі, як то было перед роком 1995. Але і на то мало, на што маме можность жадати, вызерать, же мусиме чекати три четвертины з рока. Што собі маме думати о такім штаті і ёго інтересі о народностны меншыны?

Тот лем раз ся близнув, а то перед контролёв повніня задач поставленых Европсков уніов, коли Словенська республіка ашпіровала на членство в унії. Тогда нечекано съме зарегістровали веселославный рекорд – штатну дотацію съме дістали уж зачатком рока – У ФЕБРУАРІ!! Інакше, дотації дістаеме кождый рік справила в часі од апріля до августа. А то є піздно, бо кождый рік мінімально пів рока народностны організації жыють на довг і в неістоті, ці в общім даяку дотацію дістануть. Як бы ся дотації придліевали у фебруарі, тогда бы могла наша робота вызерати інакше і могли бы съме ся надіяти на якусь реальну перспективу.

На дану тему ём хотів писати шырше, але потім ём собі на основі дотеперішніх скушеностей повів, же збыточно метати горох на стіну... Компетентны панове, аж на малы выняткы, суть од наших проблемів далеко, зато їх не болять. А яка буде перспектива народностных культур? Такы вопросы наісто мало-хто з них собі кладе. Нажаль, мы з нима конфронтованы каждорічно, і все бівшу часть з каждого рока. А авізованы законы о підпорі народностных меншын і їх культуры ся никто приймати не понаглять. Нажаль.

A. ЗОЗУЛЯК, шефредактор періодичных і неперіодичных видань в русиньском языку

Niektoře nedostatky v podpore národnostných menšíň

Na Slovensku je akceptovaných 13 národnostných menšíň a niektoré okrem finančnej pomoci nášho štátu sú finančne podporované aj svojim materským štátom. Rómovia nemajú svoj vlastný štát a my Rusini našu Slovenskú republiku považujeme za svoju rodnú vlast' a spolu so Slovákmí máme rovnaké dejiny. Teda od svojho štátu – Slovenskej republiky mali by sme dostávať väčšiu materiálnu pomoc, ako je tomu doposiaľ. Ved' naša národnostná menšina za obdobie rokov 1952 – 1989 zásluhou násilnej, nedemokratickej ukrainizácie bola úplne odtrhnutá od svojej kultúry. Museli sme proti svojej vôle byť „Ukrajincami“. Drivá väčšina Rusínov kategoricky odmietla nanútenú ukrajinskú orientáciu a súčasný stav je taký, že následkom ukrainizácie prevažná časť Rusínov si píše slovenskú národnosť. Podľa Ústavy SR každý občan má právo zvoliť si svoju národnosť sám. Miestne organizácie Rusínskej obrody na Slovensku svoju prácu orientujú na to, aby národné vedomie Rusínov sa upevňovalo v zmysle Ústavy SR. Pre tento cieľ naša vláda je povinná vytvárať také podmienky, aby ustanovenia Ústavy SR boli naplnené konkrétnymi skutkami a aby takmer 250 tisíc Rusínov Slovenska boli považovaní za rovnocenných občanov Slovenskej republiky. Aké vidím nedostatky? Neviem pochopiť, prečo práve

národnostné menšiny dostávajú na príslušný rok finančné prostriedky až v II. polroku. Rok má predsa 12 mesiacov a teda aj činnosť občianskych združení národnostných menšíň, zvlášť vydávanie ich periodickej tlače, je naplánované na 12 mesiacov. Iné organizácie a inštitúcie, ako sú Matica slovenská, organizácie riadené VÚC, Slovenské národné múzeum a ďalšie ústredné príspevkové a rozpočtové organizácie finančne prostriedky na svoju činnosť od štátu dostávajú v 1. polroku. Pritom vieme, že v štátom rozpočte bolo schválených 4 500 000 € pre národnostné menšiny. Projekty sme odoslali na Úrad vlády SR začiatkom februára 2012. Nedoriešenie finančného zabezpečenia realizácie projektov národnostných menšíň k septembru 2012 v minulosti by sa bolo považovalo za úmyselnú sabotáž a vinník by sa bral na zodpovednosť. Vo financovaní projektov národnostných menšíň sa umelo vyrábajú byrokratické prekážky, pravdepodobne s cieľom, aby sa zbytočne vyrábal národnostný problém na Slovensku. Som presvedčený, že menej skúsení organizátori kulturno-spoločenských akcií pre národnostné menšiny pri takejto metóde financovania sa už nikdy nebudú obracať na Úrad vlády SR s projektmi z obáv, že budú musieť na projekty svojich OZ doplácať z vlastného vrecka. A kde je chyba? Som presvedčený, že je to vo veľmi zložitej korešpondencii, neprehľadnosti tlačív pre pro-

jektky a pod. Naozaj lútujem pracovníčky, ktoré vo svojej náplni práce majú agenda financovania národnostných menšíň, pretože ich práca je veľmi náročná a zložitá, a pritom hlavné slovo má niekto iný.

Ďalším problémom je, že doposiaľ nie je prijatý v NR SR zákon o financovaní národnostných menšíň, aj keď na druhej strane naši vládni predstavitelia uistujú Radu Európy, že náš štát riadne financuje národnostné menšiny.

Aký je rozdiel v právach a povinnostiach medzi občanmi SR? Veľký. Jedna skupina obyvateľstva na rozvoj svojej kultúry dostáva finančné prostriedky začiatkom roka a druhá, teda národnostné menšiny, doslova musia žobrať jednak od štátu a jednak od sponzorov. Konkrétnie naša organizácia nemôže žiadnu akciu uskutočniť bez žobrania od sponzorov a to preto, že pridelovanie finančných prostriedkov na niektoré akcie je iba symbolické. Národnostné menšiny nedostávajú od štátu finančné prostriedky na réziu svojich OZ, na mzdy, na vybavenie pracovných priestorov a pod. Otvorené musí vyslovíť svoj názor, že v uvedených prípadoch ide o diskrimináciu národnostných menšíň, a toto je v demokratickom štáte neprípustné. Som vlastencom našej krajiny, takým, ako aj ten, ktorý má vyšie výhody od štátu.

(Pokračovanie na 2. strane)

Архієпископ Ян одышов до вічности

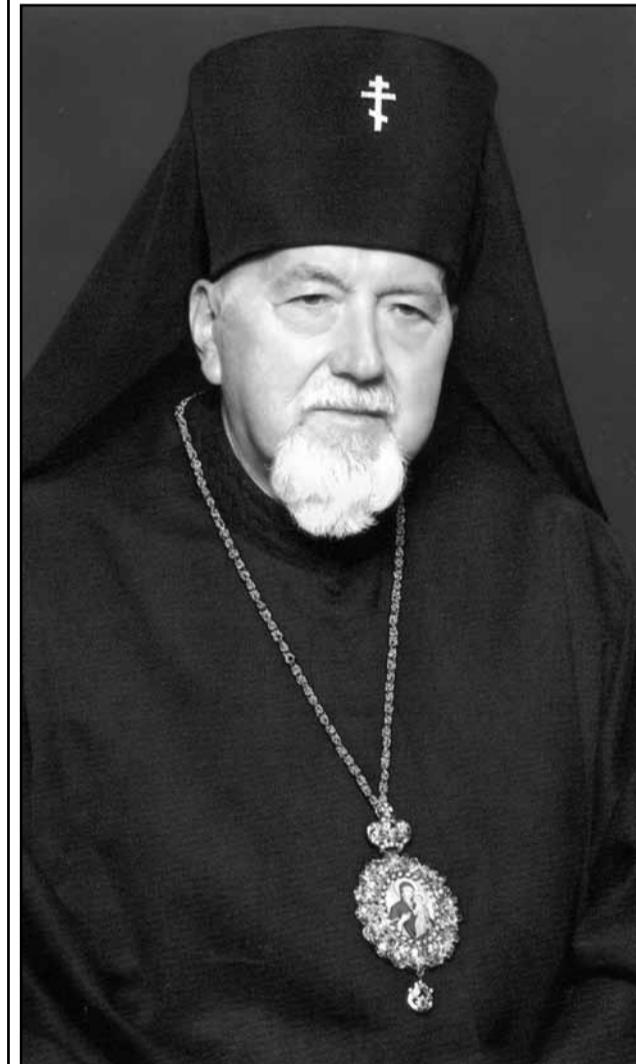
З великим жалом съме прияли справу, же 2. августа 2012 перед півночю умер найвищий представитель Православной церкви на Словенську Ёго Высокопреосвященство владыка Ян, архієпископ пряшівський і Словенська у віці 75 років. З усопшим владыком ся Напаскіак на западній Аляшці. Ведно з широка громада рос стала 8. августа 2012 в катедралі храмі св. Александра Невского в Пряшові.

Владыка быв похованый на цінтерю у своїм роднім селі Кравяны (окр. Требішов). Панахода за помершим была, окрем інших міст і сіл, і в США, а то день сконе владыки Яна, которую одправляв митрополита Кріштофа у православнім селі Напаскіак на западній Аляшці. Ведно з ним панаходу одправляли отці духовни, протоієреї Мілан Герка, Ян Поланьский, єпископ санфранціскій і цілого западу Беньямін і альянські отці духовни. В короткости владыка Кріштоф заспоминав на владыку Яна, з которым ся знал понад 30 років. Владыка Ян быв посліднім жуючим єпископом з правом висвячяти. Одходом владыки Яна православна церков стратила єдину зі своїх найвиразніших особностей послідніх десятиріч.

Владыка Ян довги роки служив у Мигалівській єпархії. За мигалівського єпископа быв зволеный 22. мая 1983 а хіротонію прияв 23. мая 1983. Під ёго веджінєм било в Мигалівцях запожене церковне Середнє одборне учіліще святих Кірила і Мефодія і Матеръска школа св. Ростислава.

По смерти архієпископа пряшівского, митрополиты Чеських країн і Словенська Николая, била му 5. фебруара 2006 уділена функція архієпископа. 11. марта 2006 Єпархіална громада Пряшівської православной єпархії уділила му функцію архієпископа пряшівского і Словенська, а 7. апреля 2006 быв інtronізований до той службы.

Священна сінода Православной церкви в Чеських країнах і на Словенську ведно з духовенством і віруючими висловила щире сочувствие і молила ся за покій душу небогоового владыки Яна. Вічна єму пам'ять!

Niekteré nedostatky v podpore národnostných menší

(Dokončenie z 1. strany)

Mám dojem, že niekto úmyselne s určitým cieľom brzdí proces ochrany národnostných menší. Som za to, aby štát šetril aj na organizovaní veľkých festivalov. Megalománia je škodlivá a žiadna veľká akcie ako sú napr. svinček slávosti, t. j. slávnosti neexistujúcej národnosti „Rusín-Ukrainec“, a mnoho ďalších, ktoré sa konajú v rozpráti dvoch až troch dní, neprinášajú želaný efekt. Prospech majú organizátori, pretože dostavajú na tieto akcie nehorázne vysoké dotácie a žiadou občan nevydrží vnímať kultúrny program počas 2 až 3 dní. Veľké akcie sú preexpované, ba dokonca strácajú pôvodný národný charakter, ako napríklad festival vo Východnej. Bombastický program u niektorých ľudí vzbudzuje odpor k svojej vlastnej kultúre, ktorá niekedy ani nie je už vlastnou pre občanov Slovenskej republiky. Vyhodnocuje niekto tieto „aktivity?“ Nie som nacionalista, mám dobrý vzťah ku kultúre každého národa, som v kultúre profesionálnym pracovníkom od gymnaziálnych štúdií a aj moje vzdelanie je z odboru teórie kultúry a dejín umenia. Mnohé roky okrem hlavného povolania na úseku pamiatkovej starostlivosti a múzeí bol

som aktívnym členom folklórnych súborov a organizátorom mnohých kultúrno-spoločenských akcií. Mám rad poriadok, disciplínu a nenávidím túto byrokraciu, ktorá sa zaviedla aj do problematiky financovania národnostných menší na Slovensku. Namiesto toho, aby sme prácu zjednodušovali, mnohokrát ju vieme tak skomplikovať, že potom daný úsek činnosti nie je pre človeka duchovným potešením, ale zárodkom infarktu. Chápmem, že ak je prebujujén štátnej a samosprávnej aparát, musia sa vymýšľať rôzne tlačivá, štatistiky, ktoré najviac strpčujú život tým, ktorí sú realizátormi konkrétnej úlohy a pre samotnú spoločnosť sú iba brzdou jej napredovania. Nie je vedou ľudom strpčovať život, ale umením je vzájomne si pomáhať tak, aby človek mal radosť z vykonanej práce.

Ak by som mal uviesť materiálne vybavenie organizácií rusínskej národnostnej menšiny na Slovensku, tak toto je takmer nulové. Z nízkej sumy pridelenej na plánované akcie nie je možné zakúpiť žiadou prepotrebny predmet, a tak organizácie sú odkázané na používanie pracovných predmetov a prostriedkov, vrátane motorového vozidla, ktoré sú v osobnom vlastníctve štatutárov týchto OZ. Žiť

iba z členských príspevkov členov organizácie je vonkoncom nepostačujúce. Ak spomínam členské príspevky, potom prečo by mali len príslušníci národnostných menší platit členský príspevok? Zato, že nepatria k občanom väčšinového národa? Máme na Slovensku všetky občania rovnaké práva? Doterajšia prax to nepotvrzuje. V záujme napĺnenia činmi ustanovenia Ústavy SR týkajúcich sa zachovania kultúry národnostných menší ako súčasti kultúry Slovenska, tak ako je to uvedené v jej článku 34 a v Rámčovom dohovore Rady Európy na ochranu národnostných menší, som presvedčený, že je nevyhnutné, aby príslušné orgány našej vlády v najbližšom období vypracovali dlhodobú koncepciu starostlivosti o národnostné menšiny na Slovensku, plnenie ktorej zabezpečí odstránenie doterajších nedostatkov a prebujunej byrokracie. Napokon, za národnostnú politiku zodpovedá vláda Slovenskej republiky. Záchrana národnostných menší si objektívne vyžaduje principiálne zmeny a účinné opatrenia.

Dr. Ivan BANDURIČ, predseda Rusínskej obrody – Regionálneho klubu v Bardejove

Európska charta a jej plnenie v podmienkach RUSÍNOV SR

(Pokračovanie z minulého čísla.)

Slovenský jazyk je Rusínom nielen najbližším, ale aj zrozumiteľným a teda požiadavky maďarskej národnostnej menšiny sa veľmi odlišujú od skutočnej vedomostnej úrovne ovládania slovenského jazyka. Teda tlačiť na Rusínov, aby úrady, inštitúcie, dopravné značky, obchody boli označené v materinskom rusínskom jazyku nie je nutné a v mnohých smeroch takmto spôsobom sa potláčajú iné závažnejšie problémy, ktoré treba riešiť a sú veľmi aktuálne (Požiadavky maďarskej národnostnej menšiny nemôžeme mechanicky aplikovať na pomery rusínskej národnostnej menšiny.) Predovšetkým zaostáva úsek školskej politiky a treba hľadať cestu k tomu, aby obe cirkevi východného byzantského obradu neutekali od svojich veriacich z hľadiska používania rusínskeho materinského slova v cirkevných obradoch. V minulosti, v tažkých chvíľach národnostného útlaku práve cirky prispevali k upevňovaniu národného vedomia Rusínov. Teda úsek školstva, kultúry a uplatňovanie jazyka v cirkevných obradoch považujem za najdôležitejší moment v spomalení nielen asimilácie Rusínov, ale aj k zabrdeniu hroziaceho zájmu rusínskeho materinského jazyka. Doterajšiu prax uvedenú v troch rezortoch zo značnej miery považujem za metódou účelovú – odriadť alebo ohroziť existenciu rusínskeho materinského jazyka v každodennom živote Rusínov a aj takmto spôsobom prispieť k postupnému likvidovaniu rusínskej kultúry. Názorným príkladom je situácia v materskom školstve, kde deti Rusínov nie sú vychovávané v rusínskom jazyku a deti vo väčšine rusínskych obcí nevedia nielen rozprávať po rusínsku, ale nevedia ani zaspievať rusínsku pieseň svojich materí. Ďalším negatívnym javom je skutočnosť, že knihy v rusínskom jazyku sa vydávajú vo veľmi nízkom náklade z dôvodu nedostatočného pridelovania finančných prostriedkov z grantových schém Ministerstva kultúry SR, resp. Úradu vlády SR. Definovaná úloha Charty zabezpečiť, aby na základnom stupni bolo vyučovanie príslušných regionálnych alebo menšinových jazykov neoddeliteľnou súčasťou učebných osnov je doposiaľ iba deklarovaním a nie plnením zo strany rezortu školstva, a tak v uplatňovaní rusínskeho materinského jazyka v tomto smere registrujeme veľkú absenci. Podobná situácia je aj pri zabezpečovaní vyučovania dejín a kultúry, ktoré by do veľkej miery ovplyvnilo na rusínskych obciach znalosť rusínskeho jazyka.

Širšiemu uplatňovaniu a plneniu Charty v podmienkach rusínskej národnosti neprispieva metodika financovania národnostnej kultúry. Praxou zo strany Úradu vlády SR je, že finančné prostriedky na rozvoj rusínskeho školstva a kultúry neprideľuje podľa skutočných potrieb a poznania reálnej situácie, ale meradlom je počet osôb prihlásených k rusínskej národnosti pri sčítaní ľudu. Údaj počet občanov hľasiacich sa k rusínskej národnosti veľmi skresľuje skutočnú potrebu z toho dôvodu, že na 260 rusínskych obciach žije viac než 250 000 občanov, z ktorých pod vplyvom silnej ukrajinizácie a mnohých zastrašujúcich momentov v minulosti pri sčítaní ľudu v roku 2011 k rusínskej národnosti sa prihlásilo iba 33 000 občanov. Veľká časť občanov sa nehlásila k svojej pôvodnej rusínskej národnosti, ale k slovenskej aj napriek tomu, že ich komunikatívnym jazykom ostáva rusínsky jazyk. Rusínske národné obrodenie sa po roku 1989 nachádza vo svojej druhej etape a celkový proces je náročný a potrebuje tak materiálnu, ako aj zvýšenú všeobecnú starostlivosť zo strany vlády Slovenskej republiky.

6. Slovenský rozhlas, štúdio národnostného vysielania v Košiciach od roku 1989 nezaregistrovalo značné demokratické zmeny v národnostnej politike. Doterajšia prax je taká, že ukrajinskí redaktori štúdia v Košiciach aj nadálej po rusínskych obciach uskutočňujú ukrajinizáciu Rusínov bez rešpektovania toho, že na rusínskych obciach sa ukrajincina neužíala. Sú prípady, že v obci nict ani jedného občana ukrajinskej národnosti, ale redaktor reláciu vysielia s ukrajinským obsahom a jeho zámerom je uskutočňovať odnárodnovanie Rusínov, čo je v rozpore s článkom 12 Ústavy Slovenskej republiky. Dopolia je veľmi slabá počuteľnosť rozhlasového vysielania, signál je slabý a občania rusínskej národnostnej menšiny sa dožadujú zlepšenia už niekoľko rokov.

Teražší rozvrh vysielania pre našu národnostnú menšinu je diskriminačný a počet hodín je rovnaký s vysielaním pre ukrajinskú národnostnú menšinu aj napriek tomu, že k rusínskemu materinskému jazyku pri sčítaní ľudu v roku 2011 sa prihlásilo 55 469 občanov a k ukrajinskému materinskému jazyku iba 5 689 občanov. Na počúvanie vysielacie hodiny sú rovnaké pre obidve národnostné menšiny! Na východnom Slovensku je viac ako 250 obcí, v ktorých žijú Rusíni. V týchto obciach žije viac ako 250 000 občanov, ktorých jazykom bežnej komunikácie je rusínsky, resp. nárečia.

7. V časti „Kultúrna činnosť a kultúrne zariadenia“ sa vyskytujú podobné ľažnosti, aké sú uvedené v bode 5 tejto správy. Vážny stav je na úseku práce s knihou. Rusínska literatúra po roku 1950 až do roku 1989 sa nevydávala z dôvodu ukrajinizácie a regály v knižnicach sú takmer bez rusínskej literatúry. Finančná dotácia na vydávanie kníh v rusínskom jazyku je veľmi nízka a nepostačuje výdať v roku len dva-tri tituly, a to vo veľmi nízkom náklade! Skutočná potreba ani zdaleka nepokrýva potreby občanov rusínskej národnosti. Okresné kultúrne zariadenia sú riadené VÚC a MsÚ, múzeá patria pod VÚC Prešov, okrem Múzea rusínskej kultúry Prešov (je riadené Slovenským národným múzeom v Bratislave). Na základe doterajších skúseností konštatujem, že požiadavky Európskej chartry doposiaľ sa len ojedinele prejavujú v praktickej činnosti týchto organizácií. Uvedený dokument dostačne nie je rozpracovaný na podmienky regiónov, v ktorých žijú občania rusínskej národnosti. Nedostatkom je, že organizácie pozabudli na personál svojho zariadenia, ktorý by k spokojnosti mohol realizovať kultúrne podujatia v jazyku príslušnej národnostnej menšiny. Pri týchto inštitúciách, tak ako som už uviedol, mali by byť zriadené oddelenia, ktorých náplňou by malo byť šírenie národnostnej kultúrnej politiky.

8. Výbor expertov Rady Európy by mal podrobnejšie zmapovať súčasnú situáciu rusínskej národnostnej menšiny na Slovensku tak na úseku kultúrno-spoločenského rozvoja, ako aj ekonomickej. Správy, ktoré naše orgány predkladajú európskym organizáciám, mali by byť vyhotovované z podkladov jednotlivých národnostných organizácií v záujme objektivity.

Konštatujem, že na celkovú situáciu na úseku rozvoja politiky školstva a kultúry na Slovensku má veľký vplyv problém vleklých metód ukrajinizácie Rusínov realizovaných pred rokom 1989. Na Slovensku existuje proukrajinská organizácia Zväz Rusínov-Ukraincov, ktorý reprezentuje neexistujúcu národnosť „rusínsko-ukrajinskú“ a vo svojej činnosti uplatňuje zábery z rokov 1950 – 1989, ktoré sú určené na odnárodnovanie Rusínov. Táto skutočnosť veľmi negatívne vplýva aj na uplatňovanie, šírenie a záchrannu rusínskeho materinského jazyka. Súčasný nedoriešený stav v národnostnej rusínskej otázke pri rozvoji a ochrane kultúry spôsobuje, že mnôhod odporúčania Rady Európy pojaté v Európskej charte sa neuspokojoivo riešia.

Musíme byť otvorený. Dopolia na Slovensku nebola urobená podrobňa analýza skutočného stavu života jednotlivých národnostných menší. Bez podrobnejšieho poznania skutočného života ako aj potrieb príslušníkov národnostných menší a to tak kultúrno-spoločenského, ako aj ekonomickej nie je možné úspešne riešiť národnostnú a najmä menšinovú politiku. S poľutovaním konštatujem, že doposiaľ neboli vykonané na Slovensku sociologický výskum rusínskej národnostnej menšiny, a tak bez dôkladného poznania života a podmienok Rusínov na Slovensku nie je možné konštruktívne riešiť ich každodenné problémy vrátane záchrany ich kultúry a hlavne materinského jazyka. Riadiť prácu národnostných menší len podľa jediného kritéria, a to počtu prihlásených občanov ku konkrétnej národnosti, v prípade Rusínov je metódou falóšnou, nespravidlivou a nedemokratickou.

Je zahanbijúca skutočnosť, že na Slovensku doposiaľ nie je prijatý Zákon o národnostných menšíach a neexistuje ani Zákon o financovaní národnostných menší. Aj napriek tomu, že v rámci medzinárodnej propagandy slovenské štátne orgány informujú, že vláda SR financuje národnostné menšiny. Nie je to úplná pravda. Financuje sa iba rozvoj kultúry národnostných menší prostredníctvom dotačného systému, ktorý podľa mňa je veľmi

zbyrokratizovaný. O výške finančných prostriedkov sa rozhoduje pri zelenom stole. Národnostné menšiny by mali dostávať finančné prostriedky v takej šírke ako dostáva Matica slovenská, ktorá má finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu nielen na rozvoj slovenskej kultúry, ale aj na režiu svojej organizácie. Na Slovensku sú stanovené také obmedzovacie normy čerpania finančných prostriedkov prideľovaných v rámci dotačného systému pre národnostné menšiny, že bez sponzorov a svojich vlastných, často rodinných zdrojov, nie je možné uskutočniť žiadnu akciu. Nemôžeme priať plateného pracovníka, lebo nie sú peniaze na mzdový fond. Kým do roku 1995 u nás pracovalo 12 profesionálnych pracovníkov, v súčasnosti nie je ani jeden pracovník. Činnosť spočíva na dobrovoľnosti zapálených pracovníkov pre šírenie obrodzovacieho procesu Rusínov. V tomto prípade stratila sa motivácia najmä pre mladých ľudí.

Považujem za nesprávnu metódu, ak praktizujeme automatickú aplikáciu významných medzinárodných dokumentov týkajúcich sa národnostných menší na Slovensku rovnako pre každú národnostnú menšinu. Nerešpektuje sa historická odlišnosť vývoja jednotlivých národnostných menší. Každá národnostná menšina na Slovensku má svoje historické vývojové zvláštnosti a tieto treba REŠPEKTOVAŤ. Dlhšie pozorujeme skutočnosť, že maďarská národnostná menšina tak po stránke materiálnej, personálnej a vôbec vestranného vybavenia je na omnoho vyšom stupni ako je rusínska národnostná menšina a pritom finančná pomoc štátu maďarskej národnostnej menšine je neporovnatelná a neúmerná s dotáciami pre rusínsku národnosť.

Zvláštna je aj skutočnosť, že národnostné menšiny nemajú ani svoje prieskory ako napríklad sú v susedných štátoch Domy národnostných menší.

Na Slovensku teda naozaj chýba dlhodobá koncepcia starostlivosti o národnostné menšiny a o ich rozvoj tak po stránke kultúrno-spoločenskej, ako aj ekonomickej.

V záujme dôsledného plnenia Charty je nevyhnutné zabezpečiť:

– Prácu upriamitiť tým smerom, aby u obyvateľstva sa prebudil ZÁJEM o záchrannu kultúrneho dedičstva svojej národnosti;

– Bezpodmienečne vláda SR musí priať Zákon o národnostných menšíach a Zákon o financovaní národnostných menší s tým, že doterajší grantový zbyrokratizovaný systém je nevyhnutné zrušiť a vytvoriť úrad pre financovanie národnostných menší;

– Systematicky by mala pracovať Rada vlády SR pre národnostné menšiny;

– Bezpodmienečne zabezpečiť prostredníctvom vlády SR spracovanie analýzy jednotlivých národnostných menší s uskutočnením sociologického výskumu tak kultúrno-spoločenského, ako aj hospodárskeho života príslušníkov národnostných menší.

Ak chce vláda SR dôsledne realizovať správnu národnostnú politiku vo svojom štáte na demokratických principoch, je jej povinnosťou dokonale poznať súčasný stav národnostných menší.

K ODPOŘUČANIU uvedených v správe mám tieto pripomienky:

– Článok 9. 1d, článok 10. 2b, článok 10. 2c, d, čl. 10. 2f. objektívna skutočnosť si nevyžaduje a ani nie sú podmienky ako aj potreba mať tlmočníka na súdoch, písat materiály v rusínskom jazyku, pretože slovenčina je pre Rusínov zrozumiteľným jazykom;

– Nie je potrebné v pracovných zmluvách uvádzať text aj v rusínskom jazyku.

S ostatnými ODPOŘUČANAMI súhlasím, najmä s časťou MÉDIÁ a CEZHRANIČNÉ VÝMENY.

Dr. Ivan BANDURIČ, predseda Rusínskej obrody – Regionálneho klubu v Bardejove

(Публ

Каламутна вода спід Кремінця

Перебігом єдного дня – 14. лютого ся одбыли два фестивали з єднаковими назвами «Кременець – 2012». Єден – на горі Кременець, другий – у селі Новоселіця (Нова Седліця) на словацькім боці. У пережі роки фестивал усе проходив на горі, закладали го в році 2007 молоды ентузіасти, скоріше як приватны особы, котры кус ся асоціювали з даяков русиньскіх організаціюў – ці то із Закарпатськіх областнов надаців «Русинська школа» (Ужгород), ці із Русиньскіх обродов на Словенську, то значіць із членъскімі організаціямі Світового конгресу Русинів. Єден рік доста активны в організованію фестивалу быв і «Клуб Русинів» з Пряшова. На Кремінцю міста выстане ушыткы – была бы дяка своёв частков підпорити тата двигані! Першы роки не было скоро ниякой фінансчной підпоры, айно молоды ентузіасты робили свое діло – і были успішны.

Тот фестиваль під Кремінцем – молодежна стріча, інтерфест, котрый не має скоро ніч сполучного з модныма днес «гудобно-танечными» фестивалами-забавами. Цілі кременецькі фестивалу цалком інакшы. Высоко у горах, на штатній границі трёх держав уж пять років ся стрічать русинська молодеж з Україны, Словакії, Польщі; были уж і гості з Чехії, Сербії, США, Канады, Мексика... Приходять Русины (і не лем Русины!) старших генерацій – ушыткы, хто вірить в русинський ренесанс. Вечоры коло ватры під звіздами, жыва бісіда о проблемах в русинстві, стрічи і взаємне спознавання, присяга вірности свому народу, котру ту на горі Кременець складають абсолвенты русиньскіх школ Підкарпаття (дочекаеме ся і абсолвентів із Словакії?!), вшелякы акцій, прогулькы по близкых веръхах, як то Велика Равка, а іці – красны русиньскі співаки, котры чути над полонинов. Ушыткы нашы акцій притягують увагу многих туристів з европскіх держав, котры того дня вышли на Кременець. Они тыж дашто ся дізнають о карпатських Русинах і нашій культурі. Многи з них заинтересовано фотографують ся ведно з нами під русиньскім заставом. И туристіка про молодых Русинів ту не на посліднім місті, бо многи мають дяку іти на Кременець, до лона непорушеної карпатской природы – лем треба їм мало спомочі, жебы мали на чім ся довезти під Кременець. Чом же того року Русиньска обрада пару днів перед інтерфестом «Кременець – 2012» дала знати через інтернет, же зробить окреме свій фестиваль у селі Новоселіця? Знаєме, же на Кременець вышла лем «Русинська школа», немноги Русины із Словакії і Сербії, котры зробили 5-й інтеррусинський фестиваль (14. – 15. лютого). А многи, главно молоды люде із Словакії, не пришли, бо не было кому організовати автобус. Думам, причинов ту суть гроши, ці, майточно, грант, котрый Русинам на хосен не пішов.

На нашім фестивалі не даста ся скельтовати богзнати якы гроши! Бо каждый фестивалник у гатіжаку несе про себе провізію на два дні і т. д. Організаторы фестивалу мали бы мати на старостилем ёго пропагацію через русиньскую пресу і інтернет, приправу даякіх сувенірів і атрабутикам фестивалу і позвати інтересны особы і честных гостів – тых, котры хотят іти з нами до гор. Ясне діло, майглавна робота – організовати автобус про фестивалників. За туто організачну роботу про турістів із Словакії три послідні роки – од часу, як Русиньска обрада дістає грант на Кременець (2010 – 800 евр; 2011 – 1600 евр; 2012 – 800 евр) од Уряду влады СР – мали бы ся старати актівісты тої організації, але усе то выходить якось не так. И то на фоні актівности участников з Україны, котры не мають ниякой (!) підпоры од українській влады, мусяць боевати з погранічнов службов, котра тримле границю під замком, але і так кождорічно приводять на Кременець майвеце фестивалників – од 20 до 30 особ.

В році 2010 РОС на Кременець не пришла. Чом? Бо В. Противняк тогды як председа РОС ся став жертвов своего авантурного плану. Намісто того, жебы організовати молодеж на Кременець, В. Противняк привіз із Камюніка фолклорный коллекці – привіз го на фестивал... до Габуры. Мегаломанський план вызерав доста пристойно: «Барвінок» піде заспівати на фестивал до Габуры, кіль буде на чім ся везти, а пак піде на Кременець. Чим ся то скінчіло, знаєме добре: по выступлію «Барвінок» уж ни на який Кременець дерти ся не хотів. Такоже Русиньска обрада «Кременець» ігноровала. А мы были тихо, бо съме ся надіяли, же на другий рік В. Противняк ся постарасть ліпше.

У році 2011 РОС на Кременець назад привела лем даякіх 5 – 6 своїх актівістів. Штоправда, із заявленов як організатором акцій Світовов радов Русинів ведно їх было на горі 22 особ. Постарали ся о себе, о «обчерствіні» і подобно, але на то, жебы фінансіями підпорити «Клуб Русинів», котрый активно кликає через інтернет молодежав на Кременець і поплатит автобус із Пряшова, уж нияк ся їм не хотіло. Такоже єдных словацьких Русинів тягав до гор ентузіазм, а други словацькы Русины везли ся вгору на «гранті». И зась Русины были тихо. Было нас на Кремінці ведно 70 особ із пятёх держав. «InfoРусин» уж по акції писав о сто, а сербскій «Ruthenpres» трубів о двасто (!) участниках.

Не є чому ся чудовать, же того року РОС (ведно із заявленов як організатором фестивалу Світовов радов Русинів) зробила окреме свій фестивал – 13. – 14. лютія. Їх інформачна таблица указовала на богату програму: з вечора – весела музична програма, забавы, огнестрой, а ізрана – выступ на Кременець.

Не буду много говорити о тім, же быв то фестивал про десять персон і же ентузіазм СРР мала лем на першу часть программы. Але звышыло ся авантурізма всягды по інтернеті (подля традіцій Гомера) тіражовать лож о «успішнім» выступі на Кременець членів Світовой рады Русинів ведно з конгресовов комісіов Світового конгресу Русинів. Цітую туту дурноту (з блога М. Бобінця): «У суботу рано (14 лютого) скоро усі делегації зачали виступ на гору Кременець, який тривав три з половинов години. На горі Кременець было прочітано проголосіння.» Мусиме конштатовати: В. Противняк ведно із Світовов радов Русинів зась ігноровали «Кременець»: «свій» фестивал на Кременець не привели – одсідлі го у Новоселіці, але приход других участников із Словакії тым паралізовали.

А што дале? Может, нам не треба Кременець? А може, нарубы, уже пришов час заводити мідже русиньскімі функціонаріямі демократичны методы работы – не лем брати грант, айно і публічно реферовать о скельтованых грошах?! Абы каждый урядник Словакьской республікі ці то й містна русинська громада знали: грант пішов на хосен русинству! Або на «обчерствіні» з огнестроеём!

**Мір. Валерій ПАДЯК, к. н.,
член Світовой академії русиньской культуры**

STUDIUM CARPATO-RUTHENORUM 2012

Новы іншпірації до будучности (2)

(АНКЕТА)

Перешов даякій час од скінчіні третього річника *Studium Carpato-Ruthenorum* – Міжнародной літній школы русиньского языка і культуры на Пряшівской універзітеті в Пряшові. Акції, яку штаб організаторів під покровительством Інституту русиньского языка і культуры ПУ інтензівно приправлювало скоро єден рік, жебы єй три тыждні – од 10. юна до 1. лула 2012) были на якнайліпшій уровни і жебы єй участники з Пряшова одходили спокійны, а самособов по часі за ту назад верталі.

Організаторам од самого початку реалізації проекту, т. є. од року 2010, залежить на тім, жебы кождорічно просондовали погляды участников літній школы на єй програм, то значіт на процес навчання і супроводны акції. З тым цілём приправили анкету зложену з 14-ю вопросів, одповіді на якы можуть ся стати про них іншпірацію до будучности при будованю програму далішых річників. Віриме, же ся стануть іншпірацію ай про іці бівшу кількость домашніх потенціалных адептів того проекту – а тот річник якраз їх наростом быв шпецифічный – цілём якого є учіти ся і пропагацію списовий русиньский язык, русиньскую історию, літературу, етнографію, спознавати артефакты русиньской культуры... З тым заміром съме вырішили – зо згодов авторів – поступно публіковати в *Народных новинках* їх одповіді на поставлены вопросы і зарівно ближе представити участников третього річника літній школы. Днесь на вопросы одповідають: Зденка Цітрякова з Колонії (Словенсько), Яна Копривнякова (Словенсько) і Меланія Гучков (США).

1. Мено, прізвіско, тітупл:

Зденка Цітрякова, Бк.
Яна Копривнякова, ТгДр., ПгД.
Меланія Гучков, без тітуплів

Зденка Цітрякова

М. Г.: америцька

4. Професія/Освіта:

3. Ц.: високошкольська штудентка 1. річника магістерського штудія на ПУ, комбінація русиньского языка і література – витварна вихова

Я. К.: високошкольська учителька

М. Г.: пензістка, адміністратівна робітнічка

5. Походжіння: мате русинське коріння? (Кількість, то яке?)

3. Ц.: Гей.

Я. К.: Гей.

М. Г.: Лемківське/руsinьске і українське.

6. Знали съте передтym дашто о Русинах?:

3. Ц.: Гей.

Я. К.: Гей.

М. Г.: Гей, знала ём уж скоріше о Русинах.

Меланія Гучков

мають інтерес о русиньском языке і русиністіку вообще.

Я. К.: Бо ня тот проект заинтересовав.

М. Г.: Хотіла ём ся веце навчіти о Русинах.

8. С про Вас русиньский язык тяжкий?:

3. Ц.: С про ня в першім ряді інтересний, штудую го на ПУ четвертий рік, а зато про ня не є аж такий тяжкий.

Я. К.: Ні, знаю ёго говорову подобу.

М. Г.: Русиньский язык є подобно тяжкий як український.

9. Як оцінюсте цілкову уровень третього річника Studium Carpato-Ruthenorum? (плусы, мінусы):

3. Ц.: Уровень была міцно добра, добра была і організація, і широкий забер актів і супроводных акцій.

Я. К.: Добрі.

М. Г.: Добрі. Пропоную, жебы в будучности в програмі літній школы была екскурзія до Левочі.

14. Взяли бы съте участь на такім проекті і в будучности?:

3. Ц.: Наісто гей, міцно рада. Спознала ём ту много ужасных людей і дізнала ём ся многи факты з історії. Участь на такім проекті бы ём рекомендовалася кожому, хто ся холем дакус інтересує русиньскіх культур і хотів бы знати і чути літературный русиньский язык і, може, ся го поступно навчіти.

Я. К.: Гей.

М. Г.: Правдоподобно ні.

Приготовила: А. Плішкова

Яна Копривнякова

Далша полеміка зо Сополигом

На неправду не мож не реагувати. 27. юна 2012 быв опублікованый на інтернетовій сторінці «Закарпатья онлайн» (<http://zakarpattyat.net.ua/Special/96958-Pravda-ochi-kole-abo-vidprovod-Myroslava-Sopolygyu-na-insynuatsii-InfoRusyna>) одзыв Мірослава Сополигы на мою статью в *InfoRusin*.

В реакції єм повинен конштатовати, же я не єм «колишній доцент і кандидат наук» і не добивам ся ани професорського титулу, ани тітулів «модерных» академіків. За своїма тітулами я знам добрі роспознати інсінуації і лжы М. Сополигы, якими є переповнена ёго злостна і ненавистна одповідь на мою статью. То свідчить о ёго бесхарактерності і якостях, які він приписує все комусь другому. Скрывать ся за історичний термін Русин Київської Руси. Таку «транслітерацію» може апліковати на сучасность лем неганебник ёго тіпу. Таким фіг'лям не вірить ниякий Русин. Ани тзв. «Русин-Українець», бо таких не є нигде на світі, лем у фантазії М. Сополигы і тих, што туту назву ведно з ним аплікують, хоць і самы її не вірять, бо нигде у світі єй никто не решпектує. Вшытком є ясне, же то є фалзіфікація історії Русинів. Але Русини акцептують і решпектують назув „Українець“ як члена великого славянського народу, ку которому все мають чутливі одношіня. Але одвергують таки вертила, яким є М. Сополига і «іже з ним», што Русинів зневажують наперек тому, же сусідні народы їх тримают в почливости од часів заселевання нима карпатських регіонів аж до сучасности. Ім є ясно, як божий день, же Русини на карпатські земли жили уж в передмадярській і передтатарській добі. На тій землі їх стрітили нелем кочовны Мадяре, але і іншы тогдыши кочовники. Переберали од них способы усілого жывота, народну культуру і віру, і жили з нима в приятельстві. Їх історичнов отчизнов є карпатська земля по обидвох боках Карпат на выход од Татер аж по днешню Румунію. То никто, окрем запеклых антирусинів, на світі не попереть.

М. Сополига не мать нияки аргументы, жебы досвідчів, же я свої тверджіні не докладую фактами. Зато з бесприкладнов підлостів ся знижує к особним уражкам. Не йде о нияких зрадників Русинів ці псевдорусинів, которых він обвинює зо вшытых смертельних гріхів, же они українізовали Русинів на початку 50-ых років минулого стороча. Лем бесприкладный лугарь може штось подобне повісти о Русинах по ніжній революції, о якісь „русинські карті“. М. Сополига належить к тым „знахабнілым і бесхарактерним людкам“, которых ведно з ёго інтріганством суть шыроко знамы нелем у Свіднику, Пряшові і Братіславі, але як ся указало недавно, і за граніцями Словенська. Він хоче все паразітовати на русинстві. Ігнорує, же десятки тисяч Русинів демоншtruют свое русинство і з кождым списованым жытльстві на Словенську їх число росте а неекістуюча народность „Русин-Українець“ ся там ани не обявує. Трубить до світа, же є „дійсний Русин“, хоць вшытком Русинам є ясне, же є заядлый антирусин.

М. Сополига без будь-якой прічини выдумав на ня, же я „після солідного радянського вишколування в Росії (1965 р.) актівно включився в процес форсування йому (т. є. – мені – В. Х.) рідної ідеології а також у процес інкрімінованої „українізації“... Што слово, то бескрайна лож... Обвинює ня з участі в українізації, которую він сам ведно з активными помічниками з „Культурного союзу українських трудящих“ перед роками реалізовав, здало ся, скоро навічно. Треба мати „високий і гордий“ титул „доктора наук“ тілу М. Сополигы, жебы історичных Русинів глядати уж в Київській Русі а граніцю українського етніка находити аж перед словенськими Татрами в Остурні, і тым хвалити ся перед універзітів публіков аж в Ужгороді. Він міг собі спомянуть, же тото місто было русинським уж на початку історії Русинів, іщи перед навалов Арпадових кочовных горд, і тепер ним є в їх модерній історії.

Але верну ся к тведжіню, же я, не він, українізовав Русинів. Як новий централний інспектатор я за два роки – 1958/1960 – навщівив вшыткы русинськы окресы выходного Словенська, жебы єм ся на властны очі пересвідчів о сітуації в тзв. українських школах. Veni! Vici! Fugi! I по двох роках єм одышов із бывшого повіреніцства школства і з функції центрального школського інспектора. Продовжовав єм свою роботу русисты на Філозофічні факултеті Універзітеті Каменського. За пару років єм написав і обгаїв кандідатську і доцентську габілітальну роботу. Аналізовав єм в нїй поетичну творчость Владимира Маяковского. Історично критічнов анализов єм доказав, же тата творчость од зачатку і до кінця є не соціалістична, але футурістична і єй автор є знаменитий руський футуріста. Чеська і словенська русістка і цілково літературна критіка акцептowała і привітала туту мою концепцію. Лем совєтська критіка за мою концепцію поетичной творчости Маяковского на обвинила, же єм опортуністом. М. Сополига о мой конкретній роботі не знать ніч, але бреше о мі збісніло. Але лем культурны Русини знают о мі, коли і што я робив і што тепер роблю. Я з нима жью в приятельских односинах, як з нормальными людми. На Словенську не было ниякой українофобії, тым веце не было і не є ниякого плюндрования українства. Русини не „ворогували“ і не „ворогують“ з Українцями. Не они написали десятки публікаций о Русинах і русинським языку, же то лем „говірка“, не літературный языки? Хто выдумав етикету „політічний русинізм“ і т. п.? То хто же кого „плюндрував“?! М. Сополига представлять акції Русинів перед минулорічным списованем жытльства Словенська, же они мали іншакій ціль, а то – „остаточно зліквідувати українців“.

Як всягда інде, і ту він затає правду. Русини николи не мали інтерес ліквідовати Українців. Русини уж од первых кроків по ніжній революції акцептвали і выголосовали Українців за братський народ, але настоївали на тім, же они не мають право скрывати ся за Русинів. Ниякых „Русин-Українців“ не є на світі, ани не было. Суть лем Русини і Українці! Выходить смішно, кідь доктор наук М. Сополига трепле неправди о історичных Русинах Київської Руси і порівнує їх з етнічными Русинами Словенська в сучасности. Кідь він твердить, же граніця українського етніка сягать аж перед словенськими Татрами, то він свідомо вбивать клин роспору між Українців і Словаків. Тым веце, же тото етнікум є русинське, а не українське.

Василь ХОМА, Братіслава

• Обгаююча свою дізергачну роботу з русинського языку (і написану в русинськім языку) ПгDr. Кветослава Копорова.

Нова кваліфікована сила в словенській русиністії

Пряшівска універзітета в Пряшові 25. септембра 2012 вступила до нового академічного року 2012/2013, который быв офіціально і святочно отвореный в пряшівським Театрі Йонаша Зaborського. Властно цілый рік 2012 є святочным і визначным про Пряшівську універзітету, бо в тім році святкує 15-річний юбілей свого виникнення, духом якого било наповнене і святочне отворенія нового академічного року.

У звязи з тым фактом хочеме підкреслити, же зачаток нового академічного року быв святочным нелем про універзітету як цілок, але тиž про **Інштітут русинського языку і культуры ПУ** як єй інтегральну часть. Доводом к тому ся стали главно позітівны новини, зміни, а вдяка тому віриме же і надії на ліпшу перспективу, з якима ІРЯК ПУ вступать до нового академічного року.

В першім ряді нас тешить персональне добудовання робочого колективу інштітуту високо кваліфікованым і реномованым одборниками на лінгвістичны (проф. ПгDr. Юлія Дудашова, др. н.) і на літературознательські дісципліни (Мгр. Валерій Падяк, к. н., доц. Др. Андрій Антоняк, к. н.). Іде о фундаменталны предметы з ядра бакаларського і магістерського штудійного програмы **русинський язык і література**, которых уж в минулім академічнім році – у звязи з отворенім магістерського штудійного програмы – собі выжадовали адекватне персональне добудовання інштітуту. В другім ряді нас іші веце тешить, же к тым кваліфікованым одборникам прибыла нова, віком молодша кваліфікована сила – членка дотеперішнього колективу робітників інштітуту, яка посильнить ёго одборне ядро а таксамо словенську русиністіку в общім, ПгDr. Кветослава Копорова, которая 17. септембра 2012 по скінчнію екстерного докторандського штудія успішно обгайлa на ФФ ПУ свою дізергачну роботу на тему **Орфоепічна характеристика русинського языку на граніці виходо- і западославянських лінгвокультурних контактів. 3 основных принципів русинської виисловності**. За великий плус обгаїної роботы поважуємо нелем спрацованя данной темы, бо єй вислідки можуть послужити к розроблію орфоепічной уровня сучасного русинського языка, что дотеперь в словенській русиністії было зробене лем в назнаках, але і факт, же на Пряшівській універзітеті то била перша обгаєна робота – написана в русинськім языку. Хоць К. Копорова не робить довго в даній сфері, думаеме собі, же так тема єй дізергачной роботы, як і будуча научно-педагогічна робота на універзітеті буде приносом про розвой русинського языка і карпаторусиністіки в общім.

Успішна обгаїба дізергачной роботы К. Копоровой ся одбыла на Інштітуті русістіки, україністіки і славістіки ФФ ПУ перед комісію про обгаїбы, членами которой были: проф. ПгDr. Марія Чіжмарова, к. н., председыня, ФФ ПУ в Пряшові, **емерітный професор ПгDr. Івор Ріпка, др. н.**, Братіслава, доц. ПгDr. Елена Красновска, к. н., ПдФ Тырнавской універзітеты, доц. ПгDr. Маріанна Седлакова, ПгД., ФФ УПІШ в Кошицах, і доц. ПгDr. Петер Женюх, др. н., Славістичный устав Яна Станіслава САН в Братіславі. Школительков дізергачной роботы К. Копоровой была доц. ПгDr. Анна Плішкова, ПгД., Інштітут русинського языка і культуры ПУ в Пряшові, а опонентами: проф. ПгDr. Юлія Дудашова, др. н., ФФ ПУ в Пряшові, проф. ПгDr. Осиф Сіпко, ПгД., ФФ ПУ в Пряшові, і **емерітный доцент ПгDr. Василь Ябур, к. н.**, з Кошиць, которых предложену на обгаїбу роботу дізергантки оцінили високо позітівно.

По успішній обгаїбі роботы уведжена комісія єдноголосно рекомендовала ПгDr. Кветославі Копорові уділити **научний титул „ПгД.“ (PhD. – Philosophiae Doctor)** в штудійнім одборі 2.1.28 славянськы языки і літературы, в штудійнім програмі славістіка. Гратулуєме.

А. П., фотка авторки

НАРОДНЫ НОВИНКИ

Выдавать Русин і Народны новинки. Реалізованые з фінанснов підпоров Уряду влады СР – програма Култура народностных меньшин 2012. Шефредактор: Мгр. Александр ЗОЗУЛЯК, редакторка: ПгDr. Кветослава КОПОРОВА, языкова редакторка: доц. ПгDr. Анна Плішкова, ПгД. Адреса: *Ľudové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Tel.: 0905 470 884. Регістрачне ч. EV 327/08, МІС 49 438. Предплатне на рік є 8,50 €.* Опублікованы погляды дописователів не мусять быти згодны з поглядами редакції. Адреса новинок на інтернеті: www.rusynacademy.sk, http://narodny-novynky.presov.sk, E-mail: rusyn@stonline.sk

Rusín a Ľudové noviny

Duchnovičovo nám. 1

081 48 Prešov 1

D+2

VsRP - 664/2003

Platené v hotovosti
080 02 PREŠOV 2